

УДК 338.48-025.27(1-22)

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Н. А. Пугач, аспірант*

Досліджено термін «кластер», розглянуто основні переваги кластерного підходу в розвитку сільського туризму в Україні. Виокремлено основні переваги кластерів у розвитку регіонів.

Сільський туризм, кластер, кластерна модель, туристичний продукт.

В умовах ринкової економіки кластери є рушійною силою розвитку того чи іншого регіону, країни в цілому. Кластеризація, на нашу думку, забезпечує об'єднання в єдину систему, на добровільних засадах, підприємств, наукових установ, громадських організацій, органів місцевої влади, власників садиб, яких поєднує географічне розташування і, які завдяки

* Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент Т.П. Кальна-Дубінюк

спільним зусиллям створюють і реалізують якісний туристичний продукт, досягають спільної мети, що, в кінцевому підсумку, веде до конкурентоспроможності власної продукції, розвитку сільських територій.

Світовий досвід показує, що одним із ефективних способів забезпечення економічного зростання в регіоні є впровадження на його території кластерної моделі організації господарства.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питаннями кластеризації займається ціла низка вітчизняних і зарубіжних учених та практиків, зокрема, такі як О. Богма, А. Бутенко, С. Колодинський, С. Кропельницька, О. Амоша, З. Варналій, В. Гловацька, М. Войнаренко, В. Геєць, Є. Лазарева, К. Оксенюк, К. Дудкіна, Г. Семенов, Д. Євтухін, І. Ткачук, Н. Маракій, А. Мигранян, В. Пономаренко, М. Портер, В. Савченко, С. Соколенко, М. Четирбок, І. Шпак, М. Ярощук, В. Бороненко, О. Дейнека, В. Демченко, Л. Ганущак-Єфіменко, О. Крайник та інші.

Проблемам розвитку безпосередньо туристичних кластерів присвячені праці М. Ф. Кропивка, В. В. Гловацької, Л. В. Забуранної, М. М. Костириці, К. А. Андрющенка, В. В. Гоблика, О. Д. Лендєла, С. І. Соколенка, Д. М. Стеченко та ін. На разі, завдяки зусиллям науковців і практиків, створено значну теоретико-методологічну базу щодо організації кластера в сільському туризмі, обґрунтовано доцільність створення кластерів, запропоновано інноваційні підходи організації та забезпечення функціонування кластерів. Однак досі кластеризація ще не набула достатнього поширення.

Ми бачимо, що численними зусиллями науковців зроблено значний внесок у запровадження кластерної моделі для розвитку і нарощення стратегічного потенціалу регіонів держави, проте, можливості і перспективи організації кластера в сільському туризмі донині залишаються неповністю розкритими і обґрунтованими для впровадження і потребують доопрацювання та розповсюдження інформації серед безпосередніх потенційних учасників кластеризації шляхом інформаційно-консультаційного забезпечення.

Мета дослідження – обґрунтування доцільності створення кластерів у рекреаційно-туристичних регіонах, зокрема, у сільському туризмі, для збільшення прибутків учасників кластера і для розвитку регіону в цілому.

Виклад основного матеріалу. Сільський туризм в Україні набуває все більшої популярності. Однак для більш ефективного ведення даного виду діяльності, як свідчить іноземний досвід, варто звернути увагу на кластеризацію.

Поняття кластера досить нове в Україні. Отже, існують такі популярні визначення терміна «кластер» (див. таблицю).

Отже, згідно з наведеними визначеннями, на нашу думку, можна узагальнити, що кластер це територіально добровільне об'єднання підприємств, установ, окремих людей, взаємопов'язаних між собою та доповнюючих один одного, які поєднані спільними цілями та здатні сумісно вирішувати складні питання, що не можуть бути вирішені окремо, а також задля досягнення високих результатів діяльності кожного з учасників кластера.

**Визначення терміна «кластер» вітчизняними
та іноземними науковцями**

№ з/п	Визначення	Джерело
1	Кластер – це система галузей, що взаємодіють між собою, підтримуючи один одного в процесі удосконалення продукції, впровадження інновацій та глобальної конкуренції шляхом розвитку кооперації між фірмами. При цьому кластери можуть бути одногалузевими, які формуються із представників однієї галузі, та багатогалузевими [6].	Моделирование социально-экономической системы региона / под ред. В.И. Гурмана, Е.В. Рюминой. – М. : Наука, 2001. – 175 с.
2	Кластер – це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону [11].	Вільна загальнодоступна багатомовна універсальна енциклопедія. Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Кластер_(економіка)
3	«Кластери – це зосередження в географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств і установ у межах окремої галузі». Головною сутністю кластерної моделі є забезпечення виробничо-комерційної діяльності й удосконалення ділових і особистих взаємовідносин, що, як очікується, мають набути характеру органічно взаємозалежного і нерозривного ділового співробітництва [8].	Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Вільямс, 2010, – 591 с.
4	Кластер – група всіх предметів; метод, за зразком якого групи класифікуються відповідно до певних характеристик [2, с.127].	Економічний словник / уклад. Г. В. Осовська та ін. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.
5	Кластер – територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співробітничать із науковими установами й органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону [5].	Voynarenko M. P. – 26 and 27 novem. 2003, Moscow, Russian Federation Topic 6. – Regional dimension of industrial restructuring. United Nations Economic Commission for Europe. – Режим доступу : http://www.unece.org
6	Кластер являє собою добровільне об'єднання підприємств і підприємців, не обов'язково однієї галузі, але взаємопов'язаних між собою та доповнюючих один одного, з постачальниками, споживачами, науковими інститутами, суспільними організаціями й органами влади, які поєднані спільними цілями та здатні сумісно вирішувати складні питання, що не можуть бути вирішені окремо [9, с.11].	Семенов Г. А. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки / Г. А. Семенов, О. С. Боґма // Міжн. наук.-практ. журнал “Економіка та держава”. – 2006. – № 4. – С. 11–13.

Процес кластеризації в Україні розпочався ще 16 років тому завдяки ініціативі президента міжнародного сприяння ринку С.І. Соколенко, який досліджував багато років поспіль по всьому світу досвід формування мережевих структур. Перший будівельний кластер в Україні виник у 1998 р., у м. Хмельницьку [3]. Перший туристичний кластер виник у м. Кам'янець-Подільську, а також кластер еко-агротуризму «Оберіг» у м. Грицеве, Шепетівського району Хмельницької області, який забезпечує розвиток жіночого підприємництва, використовуючи високий потенціал рекреаційних та історико-культурних ресурсів своєї території. Також яскравим прикладом кластерного підходу в сільському туризмі є Бережанський район Тернопільської області. У цьому районі в 2007 р. було створено кластер «Мальовнича Бережанщина», метою якого є сприяння розвитку туризму в сільській місцевості, задоволення та захист законних економічних, соціальних, творчих, національно-культурних та інших спільних інтересів своїх членів.

У Києві 30 листопада 2012 р. пройшов Міжнародний туристичний форум, де розглядали питання туристичних кластерів. Професор географічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Костянтин Володимирович Мезенцев пропонує таке визначення туристичного кластера: туристичний кластер – це система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг для створення спільного туристичного продукту.

До туристичних кластерів відносять групи підприємств, сконцентровані в межах певної території, які спільно використовують туристичні ресурси, спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці, здійснюють спільну маркетингову та рекламно-інформаційну діяльність [13].

Кластер сільського зеленого туризму можна визначити, як сконцентровану на певній території групу взаємопов'язаних підприємств, установ та організацій сфери туризму й гостинності (туроператори, турагенти, засоби розміщення, харчування) та інших, пов'язаних з нею галузей (транспорту і зв'язку, освіти, культури, торгівлі, охорони здоров'я та ін.), місцевих органів влади та громадських об'єднань, які взаємодіють і взаємодоповнюють один одного при створенні комплексного зеленого турпродукту території [7].

Основна стратегічна спрямованість кластерної моделі полягає у забезпеченні міжсекторного співробітництва: влада – бізнес – громада. Вона сприяє оптимізації інформаційних потоків при ухваленні відповідних управлінських рішень. Відтак досягається вища ефективність діяльності як окремих господарств, так і регіону в цілому за рахунок низки чинників.

Завданням кластера суб'єктів господарювання сільського зеленого туризму також є навчання, маркетинг, фінансування та підтримка подальшого розвитку сільського туризму. Кожен з учасників кластера сільського туризму виконуватиме чітко встановлену функцію – у процесі формування та реалізації туристичного продукту сільського туризму, при цьому члени кластера будуть тісно пов'язані між собою. Такі підприємці – власники садиб, надаватимуть послугу ночівлі і можуть надавати послуги харчування, заняття агротуристичною діяльністю на базі садиби. Також мо-

жуть надаватися інші додаткові послуги: екскурсійне обслуговування, транспортування, організація дозвілля тощо [1].

Як учасники кластера сільського зеленого туризму можуть функціонувати сільські дорадчі служби – підприємства, що надають консультаційні послуги, в тому числі, щодо навчання, маркетингу послуг сільського туризму тощо. А місцеві органи влади та самоврядування повинні підтримувати розвиток сільського зеленого туризму [4].

Кластерна модель дозволяє об'єднати в єдине ціле ресурси та спеціалізацію регіону і на цій основі досягти стратегічних орієнтирів розвитку. Так, на світовому ринку конкурують не державні або окремі компанії, а галузеві групи, що формуються на рівні регіонів у межах відповідних кластерів. Створення і розвиток кластерів формує нову модель економіки, яка характеризується високою конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю, що забезпечує нарощення стратегічного потенціалу регіонів держави [10].

Окреме господарство практично не може самостійно формувати та реалізувати привабливий турпродукт. Для створення туристичного продукту сільського туризму необхідні зусилля багатьох людей і представників різних галузей, пов'язаних між собою спільною метою.

Переваги створення кластера суб'єктів господарювання сільського туризму полягають в тому, що із розрізнених підприємців – власників садиб, місцевих майстрів, представників сфери послуг, громадськості та місцевого самоврядування тощо – утворюються об'єднання, які шляхом координації спільних зусиль створюють та реалізують туристичний продукт сільського туризму, що, в кінцевому підсумку, веде до всебічного розвитку села за рахунок ефективного використання ресурсів.

До переваг кластерного підходу можна віднести: взаємне збагачення знаннями, ідеями, що сприяє нарощуванню інтелектуального потенціалу, забезпеченню потреб споживачів (у нашому випадку, споживачів туристичного продукту) товарами та послугами високої якості; фінансова підтримка між членами кластера, формування єдиних фінансових ресурсів; можливість спільно та ефективно вирішувати проблеми на рівні органів влади; об'єднання усіх компонентів виробничого процесу для досягнення високого економічного результату тощо [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток сільського зеленого туризму сприяє: розвитку рекреаційних зон у сільській місцевості; можливості відпочинку людей різного соціального стану; поповнення в місцеві бюджети; підвищенню значущості сільської місцевості; появі нових робочих місць; залученню молоді; збереженню й підтримці екології та навколишнього середовища; активізації підприємництва серед селян; розвитку народної творчості; диверсифікації діяльності селян; розвитку інфраструктури на селі; зростанню стандарту життя мешканців сіл тощо [3].

Враховуючи негативний стан із забезпеченням належного рівня життя селянина, доцільно було б скористатися досвідом зарубіжних країн і запропонувати кластерну модель соціально-економічних відносин на регіональному рівні як додатковий механізм системи управління для ефе-

ктивного використання інвестицій з державного і місцевих бюджетів, які передбачаються на матеріальний і соціальний розвиток села.

Європейська практика агрегування та консолідації зусиль малих і середніх підприємств у секторах економіки, що надають послуги, переко-нує в ефективності таких утворень. У липні 2006 р. було схвалено “Мані-фест кластеризації в країнах Європейського Союзу.

Список літератури

1. Горішевський П.А. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / П.А. Горішевський, В.П. Васильєв, Ю.В. Зінько. – Івано-Франківськ, 2003. – 128 с.
2. Економічний словник / уклад. Г. В. Осовська та ін. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.
3. Клок Н.В. Застосування кластерної системи у сільському зеленому туризмі в Україні / Н.В. Клок / Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації: регіональний вектор: I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, 16–17 квітня 2012 року.
4. Матеріали семінару Всесвітньої Туристичної Організації. Сільський туризм: рекомендації щодо розвитку // Туризм сільський зелений. – 2007. – № 4. – С. 13–18.
5. Мезенцев К. Туристичні ресурси, туристичне районування та туристичні кластери: куди рухатися далі? / Костянтин Мезенцев / Київський міжнародний туристичний форум, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 30 листопада, 2012 року.
6. Моделирование социально-экономической системы региона / под ред. В.И. Гурмана, Е.В. Рюминой. – М. : Наука, 2001. – 175 с.
7. Можливості працевлаштування молоді у сфері зеленого туризму : методичні рекомендації щодо започаткування власної справи / за заг. ред. О. В. Кулініча. – Х. : Інститут соціальної політики регіону, 2011. – 124 с.
8. Портер М. Конкуренція / Майкл Портер. – М. : Вільямс, 2010. – 591 с.
9. Семенов Г. А. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки / Г. А. Семенов, О. С. Богма // Міжн. наук.-практ. журнал “Економіка та держава”. – 2006. – № 4. – С. 11–13.
10. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
11. Вільна загальнодоступна багатомовна універсальна енциклопедія. Режим доступу до ресурсу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Кластер_\(економіка\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Кластер_(економіка))
12. Перевознікова О. В. Формування кластерів як засіб підвищення конкурентоспроможності економіки регіону [Електронний ресурс] / О. В. Перевознікова // Економічний простір. – 2010. – № 43. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_43/statti/12.pdf
13. Investment Attraction. [Електронний ресурс] / М. Р. Voynarenko // Regional forum “Social aspects and financing of industrial restructuring”. – 26 and 27 novem. 2003, Moscow, Russian Federation Topic 6. – Regional dimension of industrial restructuring. United Nations Economic Commission for Europe. – Режим доступу : <http://www.unece.org>.

Исследованы особенности термина «кластер», рассмотрены основные преимущества кластерного подхода в развитии сельского туризма в Украине. Выделены основные преимущества кластеров в развитии регионов.

Сельский туризм, кластер, кластерная модель, туристический продукт.

Article conducted research of the term "cluster", the basic advantages of the cluster approach in the development of rural tourism in Ukraine. Singled out the main advantages of clusters in regional development.

Rural tourism, cluster, cluster model, the tourism product.